

Státní okresní archiv Klatovy

Cech truhlářů, sklenářů, zámečníků, puškařů a hodinářů Horažďovice

1731–1860 (1893)

Inventář

EL NAD č.: 2193

AP č.: 582

Eva Havlovičová

Klatovy 2015

OBSAH

Úvod:

I. Vývoj původce archiválií	3
II. Vývoj a dějiny archivního fondu	4
III. Archivní charakteristika archivního fondu	5
IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu	5
V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky	6
Seznam použitých pramenů a literatury	7

Přílohy:

Seznam použitých zkratk	8
-------------------------	---

Inventární seznam	9
--------------------------	----------

I. Vývoj původce archiválií

Se zakládáním měst ve 13. století úzce souvisel rozvoj řemesel. Zpočátku to byla základní řemesla (např. řezníci, mlynáři, pekaři, sladovníci, ševci, krejčí, hrnčíři, kováři atd.). Postupem času docházelo k různým specializacím a vzniku řady nových řemeslných oborů.

Řemeslníci zakládali bratrstva, která měla náboženský, charitativní i reprezentativní účel. Členové se společně účastnili mší, slavností, pohřbů. Starali se o přestárlé, zchudlé nebo nemocné mistry, podporovali vdovy a sirotky svých bývalých členů. Postupně se bratrstva více soustředila na hospodářské zájmy jednotlivých řemesel. Od 14. století začaly vznikat cechy, jejichž vrchol nastal v 15. a 16. století.

Cech představoval společenstvo řemeslníků stejného či příbuzného oboru, které hájilo práva a zájmy svých členů. Jejich heslem bylo „Amor et paritas“ (Láska a rovnost). Cechy byly podřízeny městské správě, ale současně se řídily svými vlastními právními pravidly, tzv. cechovními artikulemi či statuty. V čele cechu stál cechmistr spolu se staršími spolumistry, kteří byli voleni na cechovních shromážděních. Cechovní majetek se ukládal do cechovní pokladnice (zvané klenot či matka), která byla ozdobena cechovním znakem. Pokladnice zároveň sloužila pro ukládání cechovních artikulí a privilegií, pečetidla, cechovního archivu, písemností mistrů i tovaryšů. Příjmy cechu pocházely z různých poplatků (např. za cechovní schůze, za materiál na zhotovení mistrovského kusu, za zápis do register) a z vybraných pokut. Cechy jako organizace dohlížely na kvalitu i kvantitu výrobků, nákup surovin pro výrobu, přísně kontrolovaly dodržení pracovních postupů a určovaly cenu zboží, výši mzdy pro tovaryše, jejich pracovní dobu i nárok na volno. Zajišťovaly výchovu a vzdělání učedníků i tovaryšů, určovaly jejich počet, zakazovaly překupnictví, nekalou soutěž a měly pod kontrolou přijímání nových mistrů.

Obranou cechu před konkurencí byla výsada mílového práva (na míli od města (cca 9 km) nesměl žádný řemeslník vyrábět ani prodávat své výrobky) a cechovní přímus (řemeslo mohlo být vykonáváno, až na pár výjimek, jen v rámci cechu).

Od 17. století dochází k postupnému úpadku celé cechovní soustavy. Ve století 18. začala do cechovního zřízení zasahovat státní moc. Od roku 1708 měla být všechna cechovní statuta potvrzována panovníkem, to se ale příliš nedodržovalo. Důležitým krokem ze strany státu byl Generální cechovní patent pro české země, vydán Karlem VI. 16. listopadu 1731, který nařizoval předložení všech cechovních statut panovníkovi, obecně upravil pracovní podmínky tovaryšů, vymezil postavení mistrů vůči tovaryšům a učedníkům, omezil dosavadní pravomoc a privilegia cechů. Současně byl zřízen úřad cechovního inspektora, který na činnost cechů dohlížel a účastnil se jejich zasedání. Nakonec 5. ledna 1739 byly vydány Generální cechovní artikule, které všechny cechovní předpisy sjednotily. Díky tomu došlo ze strany státu k účinné kontrole a ovlivňování řemeslné výroby.

V 60. a 80. letech 18. století v důsledku rozvoje a zavádění manufakturní výroby došlo k rušení některých cechů. V roce 1765 byl vydán dekret, který opravňoval tovaryše vykonávat řemeslo i bez cechovní příslušnosti, a v roce 1776 došlo k vyhlášení „svobody obchodu a výroby“.

Poslední tečku za cechovní soustavou učinil císař František Josef I. svým císařským patentem č. 227 ř. z., kterým 20. prosince 1859 vydal živnostenský řád s účinností od 1. května 1860. Tento patent sjednotil a uzákonil provozování řemesel i obchodu a všechny dosud platné předpisy byly prohlášeny za zrušené. Tímto řádem byly cechy zrušeny a namísto nich nastoupila živnostenská společenstva, která navázala na činnost cechů i na jejich tradice.

Největší rozmach řemesla v Horažďovicích nastal v 15. století a opětovně v 17. a 18. st. Berní rula z roku 1654 nám přibližuje rozdělení řemeslníků v Horažďovicích a přilehlých vsích takto: 11 řezníků; 13 pekařů; 9 hrnčířů; 8 krejčích; 5 kovářů; 5 ševců;

4 punčocháři; 3 sládci; 3 soukeníci; 2 mydláři; 2 kožešníci; 2 uzdaři; 2 lazebníci; 2 kloboučníci; 2 zámečníci. Po jednom mistrovi bylo zastoupeno řemeslo bečvářů, provazníků, truhlářů, koželuhů, mošnářů a zedníků. Řemeslníci své výrobky či zboží prodávali na trzích a jarmarcích v Horažďovicích i širokém okolí. Stejně jako i v jiných městech, tak také v Horažďovicích existovala přímo vyhrazená místa pro určitá řemesla. V ulici za kostelem byly masné krámy, na náměstí krámy chlebové, v Zelené ulici (dnes Prácheňské) probíhal prodej zeleniny a trhy dobytka se odehrávaly v Trhové ulici.

Podle soupisu cechů z roku 1739 (součást AF Cech řezníků Horažďovice, EL NAD 2188, inv. č. 14), který byl sepsán na základě vydaných generálních cechovních artikulí, bylo ve městě a v okolí 1 mistr sklenář, 3 mistři zámečníci a 5 mistrů truhlářů.

Řemesla zastoupená v cechu existovala v Horažďovicích jistě už v 15. století, ovšem k založení cechu došlo pravděpodobně až někdy kolem roku 1731, kdy cech získal cechovní artikule od pražských mistrů. Zpočátku do cechu patřili jen mistři truhláři, zámečníci a sklenáři. Ostatní řemesla se připojila později. Podle zápisů v cechovních knihách přistoupili v roce 1832 hodináři a roku 1835 puškaři. Největšího rozmachu, který pak trval až do zrušení cechovní soustavy v roce 1860, cech dosáhl na přelomu 18. a 19. století. Tento rozmach pravděpodobně souvisel obecně s rozvojem průmyslu a hospodářství, kdy řemesla zpracovávající kovy byla velmi žádana. Cech jako samostatný existoval až do změn v roce 1859, kdy dle živnostenského řádu z 20. prosince 1859, s účinností od 1. května 1860, byly také v Horažďovicích založeny živnostenské spolky a cechovní soustava byla zrušena. Nastupující organizací byl živnostenský spolek truhlářů, sklenářů, zámečníků, puškařů a hodinářů, který byl oficiálně založen až dekretem c. k. místodržitelství v Praze č. 21233 z 9. května 1866.

Pracovní náplní truhlářů byla výroba či oprava dřevěného nábytku a dřevěných částí staveb (oken, dveří, schodišť, zábradlí). Truhlář pracoval již s opracovaným dřevem ve formě prken či hranolů, které získával na pile. Jeho nejčastějšími pracovními úkony bylo řezání dřeva, hoblování a broušení. Dále prováděl dlabání čepů či čepování, dýchování, klížení, lepení i lakování hotového dřevěného výrobku. Mezi jeho pracovní nástroje patřil hlavně pracovní stůl – tzv. hoblice, různé druhy pil, hoblíků, nebozezů, vrtáků, dláta a svěráky. Sklenář pracoval se sklem, opravoval rozbité tabulky oken, dveří apod. Zámečníci zpracovávali železo buď za tepla kováním či za studena pilováním, vrtáním, soustružením, řezáním apod. Hotovými výrobky byly zámky, klíče, panty, ručnice, háky aj. Puškař navrhoval, konstruoval, sestavoval, ale také upravoval a zdobil palné zbraně. Zdobení se provádělo řezbou, rytím či vykládáním slonovinou, perletí i vsazováním vzácných kovů. Většinou se jednalo o figurální, ornamentální a květinové motivy. Hodinář opravoval, seřizoval a zdobil přístroje k měření času, kapesní hodinky, stolní, nástěnné i hodiny věžní. Často se jednalo o umělecká díla ze dřeva či vzácných kovů.

II. Vývoj a dějiny archivního fondu

Cechovní písemnosti podle zaběhnutého zvyku byly uloženy v cechovní pokladnici, kterou měl na starost zvolený cechmistr. Tento stav určitě trval do roku 1860. Po vzniku živnostenských spolků, jako nástupnických organizací lze předpokládat, že písemnosti zůstaly v rukou posledních cechmistrů a odtud se dostaly do městského muzea.

K předání cechovních archiválií z Městského muzea v Horažďovicích do Státního okresního archivu Klatovy došlo 15. července 1998 pod př. č. 146/98. Z fyzického předání archiválií archivu byly vyjmuty artikule cechu pekařského (1724), artikule tovaryšů cechu hrnčářského (1585), potvrzení artikulí cechu soukenického Václavem Švihovským z Rýzemberka (1586), generální cechovní artikule (1739), výkaz cechů (1739), potvrzení výsady na vaření piva a dělání sladu (1532). Na základě reversu čj. 588/98 ze 4. září 1998

byly tyto archiválie na trvalou zápůjčku ponechány v muzeu. Dne 15. října 2003 byla trvalá zápůjčka zrušena a archiválie byly předány do Státního okresního archivu Klatovy. Cechovní archiválie byly až do roku 2013 evidovány jako jeden AF Cechy Horažďovice, EL NAD 1877.

Žádné další záznamy zachycující pohyb, ztrátu či případnou skartaci daného archivního fondu se ve Státním okresním archivu Klatovy nenacházejí.

III. Archivní charakteristika archivního fondu

Dochované archiválie zachycují časové období 1731–1860 (1893). Nejstarší archiválií jsou cechovní artikule (1731), nejmladší záznamy nalezneme v knize příjmů a výdajů (zápisy do 1893).

Archiválie jsou psány v češtině a v němčině, jedná se o 7 úředních knih a 1 karton. Čitelnost je dobrá, po fyzické stránce jsou archiválie poškozeny prachem, plísní a potrhané (viz inventární seznam). Úplnost fondu je torzovitá. Při inventarizaci nebyla provedena vnitřní skartace. Rozsah archivního fondu po zpracování činí 0,19 bm. Tvoří jej 15 inventárních čísel.

V Městském muzeu v Horažďovicích byl cechovní materiál částečně roztríděn, popsán a opatřen signaturou pracovníkem muzea Karlem Němcem. V muzejních sbírkách i nadále zůstaly některé cechovní archiválie a exponáty. Jsou to hlavně pečetidla (hrnčírů 1629, ševců 1588, tkalců 1710, zámečníků 1644, soukeníků, pekařů, mlynářů 1716, sladovníků 1543, zedníků, krejčích), cechovní prapory a matky pokladnice.

Tovaryšský list s vedutou je evidován jako samostatné inventární číslo pro lepší podchycení výskytu vedut na archivním materiálu v SOkA Klatovy. Tovaryšské listy bez vedut jsou evidovány zvlášť pod svým vlastním inventárním číslem.

Původní AF Cechy Horažďovice EL NAD 1877, kde byly zařazeny všechny cechy z Horažďovic, byl přejmenován na AF Cech hrnčírů Horažďovice a vnitřními změnami z něho bylo dále vyčleněno 18 samostatných archivních fondů. AF Cech truhlářů, sklenářů, zámečníků, puškařů a hodinářů Horažďovice, EL NAD 2193, vznikl vnitřní změnou č. 17/1877 z 13. června 2013, čj. SOAP/040-0488/2013. Dále bylo při inventarizaci vnitřní změnou č. 1/2193 z 27. února 2015, čj. SOAP/040-0183/2015 vyčleněno 0,02 bm archiválií a vznikl nový AF Živnostenský spolek truhlářů, zámečníků, sklenářů, hodinářů a puškařů Horažďovice, EL NAD 2468.

IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu

Cechovní artikule (inv. č. 1) jsou propůjčeným opisem artikulí cechu truhlářů, zámečníků, sklenářů a nožířů v Sušici, které cech získal roku 1581, ale byly doplněny a upraveny podle cechovního patentu a generálních cechovních artikulí pravděpodobně v roce 1739.

Cechovní protokoly (inv. č. 4, 5, 6) nám přibližují průběh cechovní schůze. Při těchto shromážděních byly řešeny otázky přijetí nových mistrů, nových učedníků a tovaryšů do učení a jejich zkoušky, stav pokladny, vybírání poplatků a pokut, situace v městečku a celkový stav řemesla a obchodu. Také případné nespokojenosti členů cechu a došlá nařízení, vyhlášky apod. z nadřízených organizací. Bylo zde také rozhodováno o pomoci zchudlým členům nebo vdovám, o účasti na pohřbech a různých slavnostech.

Z ročních výkazů příjmů (za vyučenou a složení mistrovských zkoušek) a výdajů (platba inspektorovi, za poštu, vypracování účetní zprávy a běžné provozní výdaje) lze také zjistit jména a počet členů cechu (inv. č. 7).

Z vandrovních či pracovních knížek (inv. č. 11, 12) lze zjistit pohyb tovaryše po jednotlivých štacích. Na některých mistrovských, tovaryšských a výučních listech

se dochoval otisk cechovní pečeti červeným voskem nebo pod papírovým krytem. Mosazné pečetidlo je dnes součástí muzejní cechovní sbírky Městského muzea v Horažďovicích, katalogové č. K 600. Na otisku je v pečetním poli štít rozdělen na tři části. V horní polovině vlevo jsou zkřížené dva klíče a visací zámek, znak zámečnicků. Vpravo pak kružidlo a hoblík, znak pro truhláře, ve spodní polovině jsou vyobrazeny bodce a meč, znak pro nožíře a mečíře. Po stranách štítu je letopočet 1644. Opis pečeti: ERSAME • IN • SIGEL • DER • DISLER • SLOSER • MESERSMIT • STAD • DES • HORAZOWIC. Tato pečeť byla cechem používána až do roku 1866. V soupisu cechů z roku 1739 (viz kapitola I. úvodu) se nachází stejný otisk pečetidla.

V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky

Inventarizaci archivního fondu spolu s vypracováním inventáře provedla v roce 2015 ve Státním okresním archivu Klatovy archivářka Eva Havlovičová.

Klatovy 9. 12. 2015

.....
Eva Havlovičová

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

SOkA Klatovy. *Cech řezníků Horažďovice*, EL NAD 2188, inv. č. 14.

Literatura

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, JANÁK, Jan, DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. Praha : Lidové noviny, 2005. ISBN 80-7106-709-1.

NĚMEC, Karel. *Dějiny města Horažďovic*. Horažďovice : Okrašlovací spolek v Horažďovicích, 1936.

Odkazy předků. Sborník vydaný ke 100. výročí založení Městského muzea v Horažďovicích. Horažďovice : Městský úřad Horažďovice, 1998.

ŠIMON, Eduard. *Horažďovice proměny města 1292-1992*. Horažďovice : Městské kulturní středisko a MěstNV v Horažďovicích, 1990. ISBN 80-900062-3-X.

WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906.

WINTER, Zikmund. *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526–1620)*. Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909.

Seznam použitých zkratk

AF	archivní fond
AP	archivní pomůcka
čj.	číslo jednací
č. př.	číslo přírůstkové
EL NAD	evidenční list Národního archivního dědictví
ev. jedn.	evidenční jednotka
inv. č.	inventární číslo
kar	karton
ř. z.	říšský zákoník
sign.	signatura
SOAP	Státní oblastní archiv v Plzni
SOKA	státní okresní archiv
ukn	úřední kniha

INVENTÁRNÍ SEZNAM

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Evid. jedn. č.
I. Úřední knihy			
1	Cechovní artikule (opis artikulí cechu truhlářů, zámečníků, sklenářů a nožířů v Sušici propůjčených cechu v Horažďovicích) Něm., 21,9 x 30 cm, vazba papírová, poškozená prachem a potrhaná <i>Dřívější signatura A XIV Ch 1</i>	[1739]	ukn1
2	Cechovní artikule (výtisk cechovního patentu) Něm., 19,6 x 29,3 cm, vazba papírová, poškozená prachem a potrhaná <i>Dřívější signatura A XIV Ch 2</i>	1731	ukn2
3	Tovaryšské artikule zámečníků, truhlářů a sklenářů v Horažďovicích Čes., něm., 21,8 x 35 cm, vazba papírová, poškozená prachem a potrhaná <i>Dřívější signatura A XIV Ch 3</i>	1737	ukn3
4	Kniha cechovních protokolů (protokoly z jednání, zápisy o přijetí nových mistrů, tovaryšů a učedníků) Čes., 22,8 x 36,5 cm, vazba papírová, poškozená prachem a potrhaná <i>Dřívější signatura A XIV Ch 4</i>	1794–1826	ukn4
5	Kniha cechovních protokolů a ročních výkazů příjmů a výdajů (protokoly z jednání, zápisy o přijetí nových mistrů, tovaryšů a učedníků, stav pokladnice) Čes., něm., 22,8 x 36,5 cm, vazba papírová, poškozená prachem a potrhaná <i>Dřívější signatura A XIV Ch 5</i>	1826–1849	ukn5

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Evid. jedn. č.
6	<p>Kniha cechovních protokolů (protokoly z jednání, zápisy o přijetí nových mistrů, tovaryšů a učedníků)</p> <p>Čes., 22,7 x 33,8 cm, vazba lepenková s koženým hřbetem a rohy, poškozená prachem a potrhaná</p> <p><i>Dřívější signatura A XIV Ch 123</i></p>	1850–1860 (1875)	ukn6
7	<p>Kniha příjmů a výdajů</p> <p>Čes., 21 x 34,1 cm, vazba lepenková s koženým hřbetem a rohy, poškozená prachem a potrhaná</p> <p><i>Dřívější signatura A XIV Ch 122</i></p>	1850–1860 (1893)	ukn7
II. Spisy			
8	<p>Stížnost spolumistrů proti cechmistrovi Kristiánu Fidlerovi, který zpronevěřil cechovní peníze z matky pokladnice</p> <p><i>Dřívější signatura A XIV Ch 22</i></p>	1766	kar1
9	<p>Vrchnostenské povolení pro Petra Ševce truhlářského učedníka</p> <p><i>Dřívější signatura A XIV Ch 93</i></p>	1844	kar1
10	<p>Cechovní artikule – tisky tovaryšských i mistrovských artikulí dle vládních nařízení pro různá kovožpracující řemesla</p>	1774–1778	kar1
11	<p>Vandrovní kniha Matěje Janauta z Nezdic, truhlářského tovaryše (výtisk dle nejvyššího patentu z 24. února 1827)</p> <p>Čes., něm., 19 x 11,5 cm, vazba lepenková, potrhaná, poškozená prachem a plísní</p> <p><i>Dřívější signatura A XIV Ch 34b</i></p>	1844–1850	kar1

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Evid. jedn. č.
12	Pracovní kniha Franze Lisce z Horažďovic, zámečnického tovaryše (výtisk dle císařského patentu z 20. prosince 1859) Čes., něm., 19,1 x 11,8 cm, vazba lepenková, potrháná, poškozená prachem a plísní <i>Dřívější signatura A XIV Ch 60b</i>	1859–1860 (1866)	kar1
13	Mistrovské listy	1812–1857	kar1
14	Tovaryšský list s vedutou 1843, leden 15., Vídeň Výuční list Franze Pragla z Horažďovic vydaný cechem soustružníků ve Vídni (veduta Vídně). Orig. papír, 61,2 x 49,1 cm, německy <i>Dřívější signatura A XIV P 37</i>	1843	kar1
15	Tovaryšské a výuční listy, vysvědčení	1805–1860	kar1

Název archivní pomůcky:	Cech truhlářů, sklenářů, zámečníků, puškařů a hodinářů Horažďovice
Značka archivního fondu:	CTSZPH Horažďovice
Časové rozmezí:	1731–1860 (1893)
Počet evidenčních jednotek:	8 (7 úředních knih, 1 karton)
Počet inventárních čísel:	15
Rozsah v bm:	0,19 bm
Stav ke dni:	9. 12. 2015
Zpracovatel archivního fondu:	Eva Havlovičová
Zpracovatel archivní pomůcky:	Eva Havlovičová
Počet stran:	13
Počet exemplářů:	4
Schválil:	Mgr. Pavel Havlovič dne 9. 12. 2015 – čj. SOAP/040-0918/2015